

УДК 94 : 061.2 (477.83–25) “1903/1930”

Зоя БАРАН

Львів

**“ЛІГА ДЛЯ ЗАХИСТУ ЧЕСТІ” У ЛЬВОВІ
(з історії регулювання міжособистісних конфліктів
у першій третині ХХ ст.)**

Головною метою створеного у Львові в 1903 р. товариства “Ліга для захисту честі” була протидія дуелям як способу розв’язання міжособистісних конфліктів. Членами Ліги були відомі представники польського аристократичного, наукового й політичного світу Галичини, котрі в такий спосіб прагнули застрахувати себе від ризикованих для життя ситуацій. Діяльність Ліги не розв’язала всіх проблем, пов’язаних із позаправовими методами владнання міжособистісних конфліктів. Однак вона зробила цю проблему відкритою для громадської дискусії. У 1930 р. львівська “Ліга для захисту честі” була реорганізована у філію аналогічного загальнопольського товариства з центром у Варшаві.

Ключові слова: Львів, поєдинок (дуель), захист честі, суд честі.

У другій половині ХІХ – на початку ХХ ст. у країнах Європи набув значного поширення рух за припинення дуелей як способу розв’язання міжособистісних конфліктів. Новочасні стандарти поведінки вимагали нових способів захисту людської честі. Шекспірове “Моя честь – це моє життя; відніміть у мене честь – і моє життя закінчиться” або ж Шіллерове “Чесць дорожча від життя” перестали бути універсальними формулами вирішення суперечок. Втім, нові стандарти поведінки утвердилися не відразу. Цей процес не обминув і Галичину, яка до 1918 р. входила до складу Австро-Угорської монархії, а в міжвоєнний період – Польської держави. Про гостроту проблеми свідчила статистика. За даними одного з учасників ІV з’їзду польських правників і економістів у Кракові (1–5 жовтня 1906 р.), до судів Австро-Угорщини в останню чверть ХІХ ст. щороку надходило близько 360 тис. скарг на образу честі, з них на Галичину припадало 160 тис. (44 %)¹. Вироки судів зводилися переважно до невеликих

¹ *Czasopismo Prawnicze i Ekonomiczne (Kraków)*. 1907. Roc. VIII. Zesz. 1–2. S. 73. Широкий розголос у Галичині мала дуель, що відбулася 1889 року у Львові між депутатами Галицького сейму українцем Теофілем Окуневським і поляком Томиславом Розвадовським (*Чорновол І. Дуелі у Львові (Теофіл Окуневський contra Томислав Розвадовський)* // Львів: місто – суспільство – культура: Збірник наукових праць / За ред. М. Мудрого. Львів, 1999. Т. 3. [Вісник Львівського університету. Серія історична. Спеціальний випуск]. С. 348–351).

грошових стягнень, що не завжди задовольняло позивачів. Основу джерельної бази даної статті склали матеріали, які зберігаються у фонді архітектора Леопольда Райса у Львівській науковій бібліотеці ім. В. Стефаніка НАН України. Стаття розширює знання про повсякденне життя верхівки львівського суспільства першої третини ХХ століття.

Товариство “Ліга для захисту честі” було створене у Львові в 1903 р. До складу ініціативного комітету увійшли відомі представники польського аристократичного, наукового й політичного світу Галичини: депутат Галицького сейму князь Єжи Чарторийський, професор економіки Львівського університету, депутат Галицького сейму й австрійського парламенту Станіслав Гломбінський, професор права Львівського університету Ернест Тіллер, а також Ян Вів’єн, Ян Дилевський, Ігнацій Коженювський. 2 квітня був отриманий дозвіл Галицького намісництва, й у липні товариство розпочало діяльність². Початково членами Ліги стали 33 особи: крім членів ініціативного комітету, правник і економіст, депутат австрійського парламенту Леон Білінський, промисловець і фінансист, депутат Галицького сейму й австрійського парламенту Август Горайський, правник і депутат Галицького сейму Тадеуш Дзедушицький, історик культури й мистецтва, публіцист Владислав Лозинський, економіст, професор права, у 1902/1903 навч. році ректор Львівського університету Владислав Охенковський, адвокат Тадеуш Соловій, професор, у 1902/1903 навч. році ректор Львівської Політехніки Тадеуш Фідлер та ін. У підписаному ними зверненні наголошувалося, що “найціннішим скарбом людини є особиста честь”, яка потребує законодавчого захисту. Головні завдання засновники Ліги вбачали у боротьбі з дуелями. Вони посилалися на досвід європейських країн – Англії, Франції, Італії, Німеччини та центральних провінцій Австро-Угорщини, де поєдинки були замінені так званими судами честі³.

2 березня 1904 р. у залі Кредитного товариства землевласників у Львові по вул. Кароля Людвіка, 1 (нині просп. Свободи) відбулися збори, які ухвалили статут “Ліги для захисту честі”⁴. Він був розроблений на підставі статуту

² Львівська наукова бібліотека ім. В. Стефаніка НАН України (далі – ЛНБ НАН України), відділ рукописів, ф. 92 (Райс Леопольд), спр. 34, арк. 55, 58, 236.

³ Перша в Європі “Ліга проти поєдинків” була створена у Франції в 1651 р. У Великій Британії таке саме товариство виникло в 1844 р. Його очолив чоловік королеви Вікторії принц Альберт. В Австро-Угорській імперії питання дуелей регулювалося карним кодексом 1852 року. За нанесення тілесних ушкоджень передбачалося покарання від одного до десяти років ув’язнення, у випадку смерті дуелянта – від десяти до двадцяти років. Каралися й секунданти – від шести місяців (коли все завершувалося без кровопролиття) до п’яти років ув’язнення. Докладно про історію дуелей див.: *Morelowski J. O pojedynku według dawnego prawa polskiego i według ustaw w Austrii i Węgrzech obowiązujących, tudzież o najważniejszych prawidłach pojedynkowych // Przewodnik Naukowy i Literacki (Kraków). 1884. S. 563–571, 653–658, 759–766, 834–848; Morawski M. O pojedynku kilka uwag. Kraków, 1892; Lewartowicz Z. Pojedynek jako przestępstwo // Gazeta Administracji i Policji Państwowej (Warszawa). 1925. Nr 31. 1 sierpnia; Nr 32. 8 sierpnia. S. 5.*

⁴ ЛНБ НАН України, від. рукописів, ф. 92, спр. 34, арк. 42–54.

аналогічного австрійського товариства, але з урахуванням особливостей Галичини⁵. Мету товариства – “захист честі й запобігання поєдинкам” – планувалося реалізувати за допомогою: а) судів честі; б) публікацій з метою піднесення громадянської моралі та виховання молоді; в) ініціювання відповідних змін у законодавстві. Кожен член товариства у випадку образи чи отримання виклику на дуель мав право вимагати від Президії Ліги скликати суд честі для захисту своєї гідності. Статут був затверджений Галицьким намісництвом 26 квітня 1905 р.⁶ Головою Ліги було обрано Єжи Чарторійського, заступниками – Юліуша Бельського і Яна Дилевського, секретарем – Владзімежа Годлевського, адвоката, доктора права Львівського університету, заступника голови Палати адвокатів у Львові⁷. Задля державної реєстрації до статуту була внесена стаття про входження львівської Ліги до загальноавстрійської “Антипоєдинкової ліги”. Львівська організація увійшла також до “Міжнародного об’єднання антипоєдинкових ліг”, центральне бюро якого знаходилося в Будапешті⁸.

Як впливає зі звіту “Ліги для захисту честі” від 29 квітня 1906 р., 1904 року суд честі товариства розглянув 7 справ (з них дві – не членів Ліги), у 1905 р. – 15. До цього суду вдавалися й сторонні особи. Так, з 27 справ 14 стосувалися осіб, котрі на час заяви не були членами Ліги. До початку Першої світової війни було розглянуто 250 справ, тобто 500 громадян знайшли в цих судах захист своєї честі. Ці дані не враховували місцеві відділення студентської молоді Львова та Кракова⁹. Загальна кількість членів товариства становила 737 осіб¹⁰. Львівська Ліга створила філію у Кракові, а також студентські товариства у Львові (близько 235 членів) і Кракові (близько 80 членів)¹¹. У березні 1909 р. за ініціативою княжни Чарторійської при Лізі було утворене “Товариство пань Ліги для захисту честі”. Вступити до нього могли жінки, яким виповнилося 20 років¹². Напередодні війни було утворено студентське товариство у Відні для молоді, що об’єднувалася в організації “Полонія”, а також товариство для слухачів сільськогосподарської академії в Дублянах¹³.

Ліга не обмежувалася розглядом окремих позовів. Її діяльність мала значний просвітницько-інформаційний вимір. Часто на загальні збори товариства

⁵ Там само. Арк. 58.

⁶ Там само. Арк. 236.

⁷ Там само. Арк. 55.

⁸ Там само. Арк. 224, 216, 238.

⁹ Там само. Арк. 57.

¹⁰ Там само. Арк. 236.

¹¹ Там само.

¹² Там само. Арк. 233–235. Перші кроки щодо створення жіночої організації були зроблені в 1906 р. На лист-звернення ініціаторів відгукнулося 1 600 жінок, які стверджували, що “засуджують нелюдський та нерозсудливий звичай поєдинків, а честь своїх чоловіків, братів і синів хочуть довірити громадській інституції, яка вже довела, що ефективно захищає їхню честь” (Там само. Арк. 234).

¹³ Там само. Арк. 236.

запрошувалися для виступів із доповідями вчені: у 1905 р. професор права Львівського університету Петро Стебельський (“Про ефективний захист честі”), у 1910 р. професор права Львівського університету Юліуш Макаревич (про те саме), у 1911 р. лікар Стефан Міколайський (“Участь лікарів у поединках”), у 1912 р. доцент Львівського і професор права Софійського університетів Ян Пайгерт (“Погляд на історію поединку як злочин”). Два останні реферати були опубліковані¹⁴. Секретар Ліги В. Годлевський брав участь у IV з’їзді польських правників і економістів, що проходив 1–5 жовтня 1906 р. у Кракові. Питання захисту честі людини викликало на з’їзді активну дискусію. Учасники з’їзду звернулися до громадськості із закликом створювати товариства для захисту честі людини¹⁵. На першому світовому конгресі антипоединкових ліг у Будапешті 4–6 червня 1908 р. голова Апеляційного суду у Львові Александр Тхужницький виступив з доповіддю “Суди честі, що базуються на законі”. Доповідь була перекладена польською і розіслана членам львівської Ліги¹⁶. Автор стверджував, що ані традиційні суди, ані дуелі не можуть вирішити питання образи честі людини. Найдійовішим методом захисту честі він вважав спеціальні суди честі, що мали створюватися й діяти при державній підтримці. Учасники конгресу відмовилися узалежнити членство в Лізі із зобов’язанням не брати участі в дуелях. Багато делегатів стверджували, що трапляються життєві ситуації, в яких єдиною можливістю захистити честь є поєдинок зі зброєю в руках¹⁷.

Діяльність Ліги та її філій не означала, що дуелі негайно припиняться. У Львові до 1914 р. діяли два клуби фехтувальників, особливо популярні серед студентів. Ці клуби фактично були школою дуелей. Тут навчали володіти шаблею і рапірою. За спогадами лікаря Станіслава Лясковницького, який у 1911 р. став членом Львівського клубу фехтувальників і був присутній на поединках, дуелянти здебільшого використовували шаблі. Перед початком поединку лікарі (їх завжди було двоє) забинтовували дуелянтам шию, правий пах, залишаючи відкритими праве плече, правий бік, ліву сторону тіла й голову. Використовувалися довгі (до ліктів) шкіряні рукавиці. Якщо учасники поединку були вправними фехтувальниками, то бій міг тривати декілька годин. С. Лясковницький пригадував 2-годинний поєдинок: незважаючи на поранення, жоден з учасників не бажав припинити боротьбу. Напередодні Першої світової війни почали проводитися поединки на пістолетах. Такі дуелі найчастіше відбувалися в районі Погулянки і, як правило, завершувалися без пролиття крові¹⁸.

Події Першої світової війни призупинили діяльність Ліги. Незважаючи на те, що головна управа товариства на засіданні 18 червня 1918 р. ухвалила рішення

¹⁴ Там само. Арк. 237.

¹⁵ Там само; *Czasopismo Prawnicze i Ekonomiczne*. 1907. Roczn. VIII. Zesz. 1–2.

¹⁶ ЛНБ НАН України, від. рукописів, ф. 92, спр. 34, арк. 237 зв., 263–266.

¹⁷ *Niedzielski M. Satysfakcja honorowa w życiu i w prawie*. Warszawa, 1929. S. 23.

¹⁸ *Laskownicki S. Szpaga, bagniet, lancet. Moje wspomnienia*. Wrocław, 1970.

відновити діяльність “Ліги для захисту честі”¹⁹, воно не було реалізоване. Ліга поновила роботу щойно 10 березня 1925 р.²⁰ Тоді на зборах із програмною доповіддю “Про Лігу для захисту честі в Польщі” виступив Ігнацій Дембовський, у минулому віце-голова Ліги, який тепер очолив товариство. Секретарем став член правління товариства, віце-голова Фінансової палати у Львові Ян Скварчинський²¹, членом правління – інженер, у 1904–1916 рр. директор залізниць у Галичині Станіслав Рибіцький²².

На міжвоєнний період припав найбільший інтерес до проблеми захисту честі особи. У той час у Польщі було видано аж дев’ять кодексів честі²³. Найпопулярнішою була робота Владислава Бозевича, яка витримала вісім видань (перше 1919 р.) і стала символом тодішнього розуміння честі²⁴. Засновники і члени Ліги розрізняли поняття “честі” (*czci*) і “гонору” (*honoru*):

Не просто окреслити поняття честі й дати її визначення, бо вона охоплює і те, що стосовно самого себе називаємо почуттям власної гідності, й те, що стосовно до інших називається повагою, й те, що в щоденному житті називаємо гонором. Ці поняття, а можливо й багато інших, їм подібних, відрізняються поміж собою дуже принципово. Досить звернути увагу на різницю між поняттям *честі* й *гонору* в найвужчому значенні тих слів. *Гонор* – це вразлива струна в збереженні незаплямованої цілісності своєї індивідуальності, це право і водночас обов’язок дотримання коректних стосунків щодо третіх осіб, *честь* – це внутрішній скарб, у кожного індивідуума інший, до його внутрішніх цінностей пристосований і в своєму ідеальному та ідейному значенні більше витончений, хоча й виблискує та впадає в очі в кілька разів менше, ніж *гонор*²⁵.

Не всі в галицькому суспільстві сприйняли ідею відновлення Ліги позитивно. Свое бачення ситуації адвокат Еміль Роїнський виклав у листі від 29 березня 1925 р., що був адресований ініціаторам відродження Ліги. Е. Роїнський ставив під сумнів доцільність відродження товариства “з давніми поняттями й намірами” в новій історичній ситуації, що характеризувалася “нівелюванням етичних норм і повоенною поблажливістю”. Автор розглядав два варіанти розвитку товариства: як елітарної організації з прискіпливим відбором членів і як відкритої масової організації. На його думку, в першому випадку не було потреби створювати таку організацію, оскільки для представників елітарних (аристократичних) кіл

¹⁹ ЛНБ НАН України, від. рукописів, ф. 92, п. 34, арк. 238 зв.

²⁰ Там само. Арк. 176.

²¹ Там само. Арк. 81, 229.

²² Там само. Арк. 126.

²³ *Tarczyński A.* Kodeks i pistolet o niektórych przejawach honoru w międzywojennej Polsce. Bydgoszcz, 1997. S. 39–40.

²⁴ *Bozewich W.* Polski kodeks honorowy. Warszawa, 1938. Cz. 1–2.

²⁵ ЛНБ НАН України, від. рукописів, ф. 92, спр. 34, арк. 242–243. Про поняття “честі” в історичній ретроспективі, а також аналіз численних кодексів честі див.: *Tarczyński A.* Kodeks i pistolet...

не характерні “легковажні авантюри”. У другому випадку Ліга перетвориться на організацію для “боягузливої черні” (*lichoty*) без тривких моральних засад, яка в такий спосіб тільки уникатиме участі в поєдинках. Невизначеними в новій ситуації були й функції Ліги, адже суди честі втратили актуальність – їх замінили аналогічні інституції при партійних, військових чи студентських об’єднаннях²⁶.

Однак звернення ініціаторів відродження Ліги до громадськості та інформація в пресі про відновлення її діяльності зумовили потік листів до правління товариства, що розташовувалося на вул. Оссолінських, 11 (нині вул. В. Стефаника). Тільки в травні – червні 1925 р. надійшло 45 заяв про вступ до Ліги. Серед них були заяви куратора Львівського шкільного округу Станіслава Гломбінського, директора банку Юліана Ружицького, прокурора апеляційного суду Тадеуша Маліни, адвоката Євгеніуша Залеського, Станіслава Дворського та ін.²⁷ Надходили також колективні заяви від товариств – учителів середніх і вищих шкіл, купців²⁸ та ін. Надходили й заяви з-за кордону, зокрема з Ліверпуля²⁹. У результаті протягом 1925–1927 рр. членами Ліги стали 109 осіб, “четверта частина з яких – з-поза Малополющі”³⁰. За даними по сплаті членських внесків у Львові числилося 96 осіб, у Кракові – 39, в інших містах – 94³¹.

Керівництво Ліги зверталось до міських організацій з проханням підтримати діяльність товариства. У червні 1925 р. такий лист було надіслано до Торговельної та промислової палати Львова³². У відповідь її директор Травінський просив надати 100 бланків заяви-декларації про вступ до Ліги³³. Керівництво Ліги намагалось пропагувати ідеї товариства серед молоді. Відповідне звернення було направлено до Сенату Львівської політехніки. На засіданні 12 червня 1925 р. Сенат запропонував керівництву Ліги підготувати й поширити в навчальному закладі відповідне звернення до студентів³⁴. На звернення Ліги від 30 листопада 1925 р. Сенат Ягеллонського університету в Кракові прийняв 13 лютого 1926 р. ухвалу про поширення серед студентів інформації про діяльність Ліги³⁵. Аналогічне рішення прийняв ректорат Академії мистецтв у Кракові³⁶.

Керівництво Ліги проводило активну роботу по створенню філій товариства у великих містах Польщі, плануючи в майбутньому перенести центральну управу

²⁶ ЛНБ НАН України, від. рукописів, ф. 92, спр. 34, арк. 140–142.

²⁷ Там само. Арк. 7, 10, 27, 51. Згодом С. Дворський без пояснень залишив товариство (Там само. Арк. 152).

²⁸ Там само. Арк. 19, 122, 123.

²⁹ Там само. Арк. 87.

³⁰ Там само. Арк. 290.

³¹ Там само. Арк. 329–332.

³² Там само. Арк. 81.

³³ Там само. Арк. 111.

³⁴ Там само. Арк. 121.

³⁵ Там само. Арк. 159.

³⁶ Там само. Арк. 114.

до Варшави³⁷. Ця теза пропагувалася на різноманітних зібраннях та через публікації в пресі. На з’їзді делегатів содаліцій³⁸ у Познані 27 червня 1926 р. виступали з доповідями представники львівської Ліги Ридлевський і Станіслав Окецький. На з’їзді було вирішено активізувати діяльність “Ліги для захисту честі”. Особливо наполягав на розширенні діяльності Ліги в Польщі та перенесенні її правління до Варшави “Союз марійських содаліцій чоловіків інтелігентів Кракова” (голова Адам Конопка)³⁹. За допомогою Ліги содаліції сподівалися поширювати католицизм. Справа вступу членів содаліцій до Ліги набула першорядного значення й контролювалася головною управою Союзу содаліцій⁴⁰. Так, 9 червня 1927 р. надійшов лист-заява від секретаря “Содаліції панів у Ярославі” про вступ до Ліги 9 осіб, 30 червня – від “Содаліції чоловіків Пшеворської землі” – із заявою про вступ до Ліги усіх членів содаліції (12 осіб) за винятком одного⁴¹.

До ініціативного комітету по створенню відділення Ліги в Кракові увійшли генерал Роман Жаба, професор права Краківського університету Фридерик Цоль, правник Марцелій Мончинський⁴². Однак відкриття товариства в Кракові затягувалося. Врешті Р. Жаба через хворобу відмовився від ролі організатора, переказавши її на М. Мончинського і Стефана Коморницького⁴³. Прихильники Ліги виношували навіть думку про запрошення стати протектором товариства тогочасного президента Польської Республіки Станіслава Войцеховського (1922–1926)⁴⁴. Однак реалізувати цю ідею не вдалося.

Дільність Ліги перебувала в полі зору польської громадськості й наукових інституцій. Адвокат із Кракова Єжи Лангрод, що вступив до Ліги у вересні 1925 р.⁴⁵ і висловлював бажання організувати віділення в Кракові⁴⁶, просив керівництво Ліги надіслати йому матеріали про діяльність товариства. Він мав намір написати статтю “У пошуках нових форм захисту честі” й опублікувати її на шпальтах краківського “*Przeglądu Współczesnego*”. Стаття, однак, була опублікована в 1927 р. у редактованому Е. Тіллем львівському виданні “*Przegląd*

³⁷ Там само. Арк. 176.

³⁸ Марійські содаліції (лат. *sodalitas* – братство) – католицькі об’єднання, що виникли у Римі в 1563 р. під керівництвом єзуїтів з виховною метою. У Польщі існували з кінця XVI ст. У Другій Речі Посполитій об’єднувалися в союзи, з яких найдинамічніше розвивався утворений 1919 року “Союз марійських содаліцій середніх шкіл” (у 1939 р. налічував близько 16 тис. членів), Загалом союзи в 1934 р. налічували близько 18,8 тис. осіб, що були об’єднані в 238 содаліціях (без содаліцій учнів середніх шкіл) (Encyklopedia Powszechna S. Orgelbranda. Warszawa, 1902. T. XIII. S. 609; Encyklopedia Historii Drugiej Rzeczypospolitej. Warszawa, 1999. S. 410).

³⁹ ЛНБ НАН України, від. рукописів, ф. 92, спр. 34, арк. 177–178.

⁴⁰ Там само. Арк. 197.

⁴¹ Там само. Арк. 191–192.

⁴² Там само. Арк. 99–99 зв., 112.

⁴³ Там само. Арк. 166.

⁴⁴ Там само. Арк. 105 зв., 112.

⁴⁵ Там само. Арк. 23.

⁴⁶ Там само. Арк. 131.

Prawa i Administracji”. Автор стверджував, що “поєдинок є повним запереченням цивілізації і точить, як рак, суспільний організм”⁴⁷. Дільністю Ліги цікавився викладач кафедри кримінального права Віленського університету ім. Стефана Баторія Вітольд Сьвіда – автор ряду праць з проблеми захисту честі людини⁴⁸. До центральної управи Ліги у Львові зверталися видавці “*Nauki Polskiej*” (видання Каси ім. Мянвського) з проханням відповісти на ряд питань і надіслати матеріали стосовно діяльності організації⁴⁹. Однак планована публікація цих матеріалів не відбулася.

Знаковою подією в діяльності львівської Ліги стала справа її довголітнього члена Августа Лозинського. Суть справи виклав А. Лозинський у листі до товариства від 22 червня 1926 р.⁵⁰ А. Лозинський був запрошений до помешкання адвоката В. Годлевського. Один із гостей, голова Союзу національних організацій Східної Малопольщі Марцелій Прушинський у присутності близько 20 осіб знехтував простягнутою для привітання рукою А. Лозинського. Це було сприйнято останнім як образа честі. А. Лозинський звернувся до господаря вечірки з проханням вирішити конфліктну ситуацію. З обох сторін були визначені по дві довірені особи для переговорів⁵¹. Однак на шести засіданнях (10, 23 лютого, 9, 26, 28 квітня, 11 червня) не вдалося досягти домовленості. Конфлікт мав давні корені, й переговори зайшли в глухий кут. М. Прушинський вимагав, аби А. Лозинський вибачився за голосування проти нього в квітні 1920 р. на засіданні Комітету національної оборони. Своєю чергою А. Лозинський наголошував, що висловлення політичної позиції не може бути підставою для образи особистої честі. Все йшло до дуелі. Але у відповідь на заяву А. Лозинського згідно зі статутом Ліга надіслала М. Прушинському повідомлення про позов щодо нього та запрошення на суд честі (головою суду обрано Ігнація Коженьовського, суддями Станіслава Мацельського й Володимира Мохнацького⁵²). У листі-відповіді від 2 липня М. Прушинський відповів обуренням, мовляв, поки тривали переговори, 65-річний А. Лозинський приховував своє членство в Лізі, а як тільки опинився перед загрозою дуелі, то відразу звернувся до товариства за захистом⁵³.

Кількість противників дуелей у міжвоєнній Польщі зростала. 22 лютого 1930 р. у Львові відбулися збори “Ліги для захисту честі” за участю колишнього депутата Галицького сейму князя Вітольда Чарторийського (голова),

⁴⁷ Там само. Арк. 134–134 зв.

⁴⁸ Там само. Арк. 161, 173. Див.: *Świda W. Pojedynek ze stanowiska polityki kryminalnej. Wilno, 1927; Ejustd. Pojedynek w polskim Kodeksie Karnym // Głos Sądownictwa (Warszawa). 1934. S. 545–552.*

⁴⁹ ЛНБ НАН України, від. рукописів, ф. 92, спр. 34, арк. 151.

⁵⁰ Там само. Арк. 296, 298–299.

⁵¹ Там само. Арк. 304.

⁵² Там само. Арк. 296.

⁵³ Там само. Арк. 304.

А. Лозинського (секретар), економіста, професора Львівської політехніки, голови Польського економічного товариства у Львові Леопольда Царо, Ігнація Дембовського, Казімежа Генсьоровського, астронома, професора Львівської політехніки Казімежа Грабовського, колишнього депутата Галицького сейму князя Анджея Любомирського, Августина Лозинського, Яна Скварчинського. Головною причиною скликання зборів стало утворення в 1928 р. у Варшаві “Ліги для захисту честі”⁵⁴, яку очолив Маурицій Замоїський (у 1922 р. кандидат у президенти Польщі, у 1924 р. міністр закордонних справ). Збори прийняли рішення розпустити “давню Львівську Лігу” й створити на її основі львівський осередок варшавського товариства. Головою львівської філії було обрано Вітольда Чарторийського, заступниками І. Дембовського й А. Лозинського⁵⁵. Відомо, що головна управа “Львівського товариства Ліги для захисту честі” в 1931–1933 рр. знаходилася на вул. Коперника, 4, а збори правління відбувалися в помешканні А. Лозинського⁵⁶. Головами й членами судів честі обиралися прокурор апеляційного суду Тадеуш Маліна, директор залізниці Станіслав Рибіцький, професор Львівської політехніки Леопольд Царо та ін.⁵⁷

У липні 1932 р. був ухвалений карний кодекс Другої Речі Посполитої⁵⁸. На етапі підготовки кодексу серед правників точилися гострі дискусії про те, яким повинно бути покарання за участь у дуелі. Вивчався навіть зарубіжний досвід. Законодавство більшості країн (Італії, США, Німеччини, Австрії, Росії, Угорщини та ін.) трактувало дуель як злочин. В Англії дуель вважалася “порушенням громадського спокою” і підлягала покаранню⁵⁹. У Речі Посполитій закон, який забороняв дуелі між шляхтичами, був ухвалений сеймом ще в 1588 р.⁶⁰ Однак думки правників стосовно включення до карного кодексу спеціальної статті про покарання учасників дуелей розділилися. Одні вважали згадку про дуелі в законі перебільшенням проблеми, інші закликали не трактувати поєдинки як середньовічний пережиток, оскільки вбачали їх джерела у відповідному суспільному кліматі, який потрібно було змінити. Неоднозначним було ставлення й до відповідальності жінок за непряму причетність до дуелей (пліткування,

⁵⁴ Варшавська Ліга не була єдиним товариством, яке в той час намагалося на законодавчому рівні розв’язати проблему захисту честі людини. У травні 1929 р. у Варшаві була утворена “Ліга реформи прогресу честі”, яку очолив прокурор Верховного суду Ян Гумінський. Метою нової організації стало “поширення в суспільстві прогресивних принципів захисту честі, пристосованих до вимог сучасного життя”. Першим результатом її діяльності стала підготовка й видання в 1930 р. нового кодексу честі (*Gumiński J. Powszechny kodeks honorowy. Warszawa, 1930*).

⁵⁵ ЛНБ НАН України, від. рукописів, ф. 92, спр. 34, арк. 231–232.

⁵⁶ Там само. Арк. 343–344.

⁵⁷ Там само. Арк. 308.

⁵⁸ *Plaza S. Historia prawa w Polsce na tle porównawczym. Okres międzywojenny. Kraków, 2001. Cz. 3. S. 390.*

⁵⁹ *Świda W. Pojedynek w polskim Kodeksie Karnym // Głos Sądownictwa (Warszawa). 1934. S. 545–552.*

⁶⁰ *Wóycicki M. Pojedyunki a kodeks karny // Głos Sądownictwa. 1930. S. 93–94.*

приниження тощо)⁶¹. У результаті в карному кодексі 1932 року не передбачалося покарання за дуелі, але каралося нанесення тілесного ушкодження або вбивство під час дуелей. Було заборонено тільки американський поєдинок, який вів до самогубства (шляхом жеребкування) одного з його учасників⁶².

Діяльність Ліги не вичерпала проблему дуелей. У 1928 р. поплавилися життям за участь у поединку полковник Г. Будковський, директор банку А. Завадзький⁶³. 2 березня 1936 р. відбувся поєдинок між варшавським адвокатом і відомим промисловцем. Вони посварилися під час гри в бридж: адвокат дав ляпаса промисловцю. Дуель завершилася після двох пострілів безкровно⁶⁴. Великого розголосу набрав конфлікт у 1936 р. між журналістами Ксаверієм Прушинським і Клавдіушем Грабиком. К. Прушинський обнародував матеріал про маніпуляції з відзнакою львівських “Орлят” двох керівних осіб у капітулі організації ветеранів українсько-польської війни 1918–1919 років: йшлося про торгівлю відзнаками за участь у боях за Львів⁶⁵. У відповідь К. Грабик звинуватив К. Прушинського в зневажливому ставленні “до традиції оборони Львова і боїв за незалежність Речі Посполитої”, назвав його “блазнем і дурнем”, що чинить публічний наклеп на польську громадськість⁶⁶. К. Прушинський, своєю чергою, у статті “Хамство” назвав публікацію К. Грабика “підступною, образливою і такою, що знаходиться на найнижчому рівні публіцистичної культури”⁶⁷. На боці К. Прушинського виступив тижневик “*Bunt Młodych*”, з яким у той час журналіст співпрацював⁶⁸. 19 (за іншими даними, 20) березня 1936 р., коли К. Прушинський приїхав до Львова, між журналістами відбулася фізична сутичка в редакції “*Dziennika Polskiego*”, де працював К. Грабик⁶⁹. За спогадами К. Грабика, дуель проходила згідно з кодексом В. Бозевича. О 6 годині ранку дуелянти разом із секундантами прибули на околицю Львова. Розпорядником поединку був професор гімназії Маньковський, лікарем – Леслав Венгжиновський. Дуелянти двічі обмінялися пострілами, але жоден не влучив у супротивника. (К. Грабик мав намір поранити

⁶¹ *Niedzielski M.* Kilka słów o pojedynku // *Palestra* (Warszawa). 1929. № 1. S. 40–41; *Ejusd.* Satysfakcja honorowa w życiu i w prawie. Warszawa, 1929; *Wóycicki M.* Pojedynki a kodeks karny // *Głos Sądownictwa*. 1930.

⁶² *Badura J.* Pojedynek wg. projektu Polskiego Kodeksu Karnego // *Głos Sądownictwa* (Warszawa). 1931. S. 419.

⁶³ *Tarczyński A.* Kodeks i pistolet o niektórych przejawach honoru w międzywojennej Polsce. Bydgoszcz, 1997. S. 108.

⁶⁴ *Czas* (Warszawa). 1936. 2 marca. S. 8.

⁶⁵ *Ibid.* 21 marca. S. 4.

⁶⁶ *Bunt Młodych* (Warszawa). 1936. 25 marca; *Rawicz J.* Do pierwszej krwi. Warszawa, 1974. S. 236.

⁶⁷ *Czas*. 1936. 20 marca. S. 4; *Rawicz J.* Do pierwszej krwi. S. 237.

⁶⁸ *Bunt Młodych* (Warszawa). 1936. 25 marca.

⁶⁹ *Czas*. 1936. 21 marca. S. 4; *Bunt Młodych*. 1936. 25 marca; *Rawicz J.* Do pierwszej krwi. S. 237–239.

К. Прушинського в ногу.) Здавалося, конфлікт вичерпано. Але дуелянти й після пострілів відмовилися подати собі руки. Секундантам, незважаючи на зусилля, не вдалося примирити дуелянтів і в кав'ярні, куди всі поїхали після поединку⁷⁰.

Таким чином, львівське громадянство першої третини ХХ століття намагалося розв'язати проблему дуелей. Серед львів'ян поступово набував сили погляд на поединки як середньовічний релікт і перешкоду для формування новочасного суспільства без станових бар'єрів. Для деякого найважливішим аргументом було те, що дуелі суперечили християнським цінностям. Попри намагання знайти дійові методи захисту честі, перенести їх у площину суспільної відповідальності, творці “Ліги для захисту честі” не змогли ні самі цілковито відмовитися від поединків, ні змусити це зробити осіб, у свідомості яких панувало переконання, що тільки дуелі принесуть належну сатисфакцію їхньому ображеному гонору. Втім, завдяки діяльності Ліги проблема захисту честі людини опинилася в полі зору науковців-правників і громадськості загалом.

Zoya BARAN

L'viv

“THE LEAGUE FOR HONOUR DEFENCE” IN L'VIV
(from the history of regulating personal conflicts
in the first third of the 20th century)

The main purpose of the society “The League for Honour Defence”, which was founded in L'viv in 1903, was to oppose the duel as a way of resolving personal conflicts. Members of the League were prominent representatives of the Polish aristocratic, scientific and political circles of Galicia, who in such way tried to secure themselves from risky situations. The activity of the League did not solve all problems associated with illegal methods of resolving personal conflicts. Yet it opened this problem for public discussion. In 1930 “The League for Honour Defence” in Lviv was reorganized into a branch of a similar All-Polish society with the centre in Warsaw.

Key words: L'viv, duel, honour defence, court of honour.

⁷⁰ Rawicz J. Do pierwszej krwi. S. 241–242.